

УДК 658.111.2..001.895

Лощина Л.В. (м. Суми, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»), Мілашенко В.М. (м. Полтава, Полтавський інститут бізнесу)

Комплексна оцінка інноваційного потенціалу підприємства: теоретико-методичні підходи

Постановка проблеми. Необхідність істотного посилення взаємодії та взаємозв'язку окремих складових і стадій інноваційного процесу в рамках створювання національної інноваційної системи України викликала вирішення грандіозного завдання, що стоїть перед українським суспільством – переведення економіки на інноваційну модель розвитку.

Науково обгрунтована державна стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) [1] повинна становити міцний фундамент для розробки ефективної інноваційної політики на мікрорівні; створити сприятливі макроекономічні передумови для активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, здійснити радикальну переорієнтацію інвестиційної та інноваційної діяльності на прогресивний економічний розвиток. Слід відзначити, що різке зниження сприйняття вітчизняною економікою інновацій обумовлено довгостроковим негативним впливом загальноекономічних проблем, пов'язаних зі структурною деформованістю народного господарства країни, домінуванням в ньому низько технологічних сировинних виробництв, які не є сприятливими для сучасних наукових досягнень і менш ефективні порівняно з високотехнологічними виробництвами. На жаль, економічні реформи проводилися в нашій країні без урахування науково-технологічного фактору та його впливу на конкурентоспроможність вітчизняної продукції. В результаті цього, а також внаслідок послаблення дії інноваційних факторів в умовах значного відставання інституційних перетворень і відкритості економіки за роки реформ, суттєво зросла структурна розбалансованість економіки. Не звертаючи уваги на проголошення Україною інноваційного шляху розвитку, рівень запровадження інновацій залишається низьким і не сприяє суттєвому підвищенню рентабельності промислового виробництва. До причин такої негативної ситуації належать: зменшення пріоритетних наукових досліджень і розробок; темпів придбання прав на об'єкти інтелектуальної власності, ліцензій, ноу-хау, технологій. Ці причини стали характерними майже для підприємств всіх форм власності, якщо звернути увагу на зниження темпів впровадження нових технологічних процесів і освоєння виробництва інноваційної продукції. Недостатнім є також і рівень маркетингової і інформаційної служб на підприємстві (лише п'ята частина підприємств має маркетингові підрозділи); зацікавленість підприємств в використанні інновацій підвищується повільно внаслідок труднощів, пов'язаних з ризиком інноваційних заходів і недостатністю їх фінансування. [2]

Враховуючи вищезазначене, ключовими факторами розвитку національної інноваційної системи має бути достатній обсяг фінансових ресурсів на інвестування інноваційних проектів, підвищення якості планування стартового капіталу та обгрунтування розрахунків прибутків та збитків при розробці бізнес-плану підприємства. У зв'язку з цим, важливу роль відіграє розробка теоретико-методичних підходів до комплексної оцінки інноваційного потенціалу підприємства.

Аналіз останніх публікацій. У науковій літературі значну увагу приділено особливостям організації фундаментальних наукових досліджень щодо інноваційної привабливості підприємств, їх впровадженню. А також сучасним підходом до оцінки ефективності інвестицій, спрямованих на інновації і методи стимулювання інвестиційної діяльності. Найвідомішими у цих напрямках є праці В.Александрової, В.Гейця, Н.Краснокутської, О.Кузьміна, С.Ягудіна та ін. [2, 3, 6, 10, 13, 15]. Водночас варто зазначити,

що проблема комплексної оцінки інноваційного потенціалу підприємства потребує подальшого дослідження. Саме цим обумовлена актуальність обраної теми.

Невирішені раніше частини проблеми. В останні роки у зв'язку з необхідністю пошуку механізмів включення економіки України в сучасні цивілізаційні процеси інноваційного типу, надзвичайно складним є питання створення єдиної концептуального підходу до категорії «інноваційний потенціал». Все частіше виникають спроби побудови комплексних показників, що характеризують різні аспекти інноваційного потенціалу підприємства, але інтегрального показника поки що не існує. Розробка теоретико-методичних підходів до вирішення цієї проблеми є можливість без детального співставлення великої кількості показників порівнювати інноваційний потенціал підприємств.

Мета статті полягає в уточненні сутності поняття «інноваційний потенціал підприємства», дослідженні підходів до його комплексної оцінки за допомогою інтегрального показника.

Виклад основного матеріалу. Трактування категорій «інноваційний потенціал», «інноваційне сприйняття», «науковий потенціал» в економічній літературі, на нашу думку, є неповним і суперечливим. Така неоднозначність стосується і категорії «інновація».

Австрійський економіст Й.Шумпетер вперше ввів в науковий обіг цей термін і розглянув питання нових комбінацій чинників виробництва, нових продуктів, нових технологій, нових ринків, нових видів сировини. Згідно його теорії інновація є головним джерелом прибутку: «прибуток, по суті, є результатом виконання нових комбінацій», «без розвитку немає прибутку, без прибутку немає розвитку» [17]. Враховуючи такий підхід, слід погодитися з визначенням категорії «інновація» під якою слід розуміти «запровадження в економічний обіг результатів інтелектуальної діяльності, які включають нові наукові знання з метою задоволення суспільних потреб та (або) отримання прибутку» [5]. Дійти згоди стосовно терміну «інноваційний потенціал» вченим-економістам теж не вдається. Як наслідок, відсутній єдиний методологічний підхід до аналізу цієї категорії та її структури.

Наприклад, деякі економісти вважають, що інноваційний потенціал - це характеристика потоку нововведень, ефективності корпоративних НДДКР, швидкості доведення новацій до ринку, рівня технологічного лідерства, що обумовлює «синергетику» інноваційної діяльності різних структурних підрозділів [8]. На думку інших фахівців, інноваційний потенціал - це сукупність кадрових, матеріально-технічних, інформаційних і фінансових ресурсів, які обслуговуються відповідною інфраструктурою метою реалізації нововведень [11]. Л.Водачек, О.Водочкова інноваційним потенціалом вважають майбутні або вже мобілізовані для досягнення інноваційної цілі ресурси і організаційний механізм [4]. Іванов П.І. доводить, що інноваційний потенціал являє собою стратегію поведінки господарюючого суб'єкта по відношенню до процесу інновацій [7].

Підсумовуючи, слід зазначити, що ряд економістів акцентують увагу на ресурсному забезпеченні інноваційних проектів, фінансово-економічних і організаційно - технічних аспектах діяльності фірми, інші – звертають увагу на корпоративний дух, політику підприємства стосовно нововведень. Але переважна більшість авторів виділяє процес реалізації інноваційних ініціатив і виходу новацій на ринок як найважливішу рису інноваційного потенціалу на відміну, наприклад, від науково - технічного. Цим підкреслюється, що високий рівень інноваційного потенціалу є засобом досягнення прибутку використовуючи інтенсивні методів господарювання.

Таким чином, на нашу думку, слід погодитися з таким визначенням: «Інноваційний потенціал – це характеристика підприємства, яка відображає забезпеченість підприємства науковими кадрами і висококваліфікованими спеціалістами, сприйняття інновацій зовні і можливість реалізації нововведень у виробництві або організаційній структурі, ринковий потенціал, що влаштовує власника виробництва» [16].

Складний і динамічний характер процесів введення новацій на підприємстві потребує комплексної оцінки його інноваційного потенціалу. Аналіз існуючих підходів до оцінювання інноваційного потенціалу підприємства показав, що вони мають ті чи інші недоліки, які заважають їхньому використанню на практиці, а саме:

- різні підходи до вибору системи показників для оцінки інноваційного потенціалу дають результати, які протирічать один одному;
- використання для визначення інтегрального показника інноваційного потенціалу підприємства таких методів як додавання або множення індивідуальних показників, що входять в систему, приводять до того, що отриманий показник не має економічного сенсу.

У зв'язку з цим для визначення інтегрального показника інноваційного потенціалу підприємства слід застосовувати методи багатовимірної аналізу, які дозволяють за сукупністю індивідуальних показників отримати інтегральний показник.

Для визначення інтегрального показника інноваційного потенціалу підприємства необхідно використовувати метод відстаней [14]. При цьому умовою застосування даного методу є стандартизація значень економічних показників, які входять до матриці досліджень і розподіляються на дві групи: стимулятори і дестимулятори. До стимуляторів належать показники, зростання яких є бажаним, а до дестимуляторів – показники з протилежною властивістю.

Таким чином, розподіл показників на дві групи дає можливість сконструювати так званий еталонний показник, що характеризується максимальними значеннями показників – стимуляторів і мінімальними значеннями показників – дестимуляторів. Після визначення відстаней c_{io} між показником, що аналізується і еталонним показником визначається інтегральний показник y_i за формулою :

$$y_i = 1 - c_{io} / c_o, \quad (1)$$

де

$$c = \bar{c}_o + 2S_o; \quad \bar{c}_o = \sum_{i=1}^n c_{io} / n; \quad S_o = \left[\sum_{i=1}^n (c_{io} - \bar{c}_o)^2 / n \right]^{1/2}$$

n – кількість показників;

S_o – відстань між n – ним показником системи та еталонним показником.

Значення інтегрального показника змінюється в інтервалі від нуля до одиниця. Чим ближче значення y_i до 1 тим вище інноваційний потенціал підприємства.

Система показників, яка пропонується для комплексної оцінки інноваційного потенціалу підприємства повинна відповідати таким вимогам:

- включати показники, що характеризують інноваційний потенціал за всіма складовими;
- забезпечувати можливість порівняння показників, які використовуються для аналізу на різних підприємствах;
- спрямовуватися на виконання підприємством поточних та перспективних задач;
- має бути узгоджена з існуючою на підприємстві звітністю;
- витрати на збір та обробку інформації згідно обраної системи показників повинні бути мінімальними.

Таким чином, на нашу думку, для визначення інноваційного потенціалу підприємства, до системи показників за різними складовими слід віднести показники, представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Система показників для комплексної оцінки інноваційного потенціалу підприємства

Показник	Позначення	Формула
1	2	3
Фінансова складова		
Доля внутрішніх витрат на НДДКР і придбання технологій в загальних витратах на виробництво	K1	$K1 = \frac{B_{\text{н\ddot{d}кр}} + B_m}{B_{\text{заг}}}$
Наукоємність продукції, що виробляється	K2	$K2 = \frac{B_{\text{н\ddot{d}кр}}}{V_{\text{пр}}}$
Забезпеченість інтелектуальною власністю	K3	$K3 = \frac{B_{\text{ів}}}{B_z}$
Доля витрат на придбання нематеріальних активів в загальних витратах на дослідження та розробки	K4	$K4 = \frac{B_{\text{на}}}{B_{\text{н\ddot{d}кр}}}$
Доля витрат на підвищення кваліфікації кадрів в загальному обсязі витрат на дослідження та розробки	K5	$K5 = \frac{B_{\text{ок}}}{B_{\text{н\ddot{d}кр}}}$
Державні джерела фінансування НДДКР	K6	$K6 = \frac{BД}{B_{\text{н\ddot{d}кр}}}$
Кадрова складова		
Доля робітників, зайнятих дослідженнями та розробками в загальній кількості працюючих	K7	$K7 = \frac{Ч_{\text{н\ddot{d}кр}}}{Ч_{\text{заг}}}$
Забезпеченість кадрами найвищої кваліфікації	K8	$K8 = \frac{Ч_{\text{вк}}}{Ч_{\text{н\ddot{d}кр}}}$
Рівень заробітної плати науково-технічних робітників	K9	$K9 = \frac{ЗП_{\text{нтс}}}{ЗП_{\text{в}}}$
Матеріально - технічна складова		
Техніко-технологічна база, призначена для НДДКР	K10	$K10 = \frac{O_{\text{н\ddot{d}кр}}}{O_{\text{заг}}}$
Прогресивність обладнання	K11	$K11 = \frac{O_{\text{пр}}}{O_{\text{заг}}}$
Модернізація обладнання	K12	$K12 = \frac{O_m}{O_{\text{заг}}}$
Коефіцієнт введення нової техніки	K13	$K13 = \frac{OB\Phi_n}{OB\Phi}$
Інформаційна складова		
Витрати на інформаційну діяльність	K14	$K14 = \frac{B_{\text{ид}}}{B_{\text{н\ddot{d}кр}}}$
Персонал, зайнятий інформаційною діяльністю	K15	$K15 = \frac{Ч_{\text{ид}}}{Ч_{\text{н\ddot{d}кр}}}$
Ринкова складова		
Показники освоєння нової продукції	K16	$K16 = \frac{BP_{\text{ин}}}{BP_{\text{заг}}}$

Доля інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції	K17	$K17 = \frac{V_{ин}}{V_{заг}}$
Рентабельність інноваційної продукції	K18	$K18 = \frac{P_{ин}}{V_{заг}}$
Конкурентоспроможність нової продукції	K19	$K19 = \frac{Ц_i}{Ц_{конкур}}$

ВИСНОВКИ

Входження України до групи держав, в яких домінує інноваційний шлях розвитку, потребує залучення фінансових і кадрових ресурсів, збільшення долі інноваційної продукції в обсязі промислового виробництва підвищення інноваційної активності підприємств.

Зважаючи на це, інноваційний потенціал підприємства розглядається як комплексні категорії, які характеризують частота і ефективність впровадження на підприємстві інновацій, потенціал підприємства щодо розробки інновацій, готовність його персоналу до змін. Виходячи з цього дані про інноваційний потенціал підприємства є важливим інформаційним ресурсом при прийнятті управлінських рішень.

Таким чином, запропонована нами методика базується на використанні системи показників для комплексної оцінки інноваційного потенціалу підприємства на основі інтегрального показника. Запропонована система включає оптимальний перелік показників, які дозволяють об'єктивно вимірювати складові інноваційного потенціалу підприємства, встановити динаміку і взаємозв'язок загальних та індивідуальних тенденцій інноваційного розвитку. Комплексність і універсальність такої методики підвищує науково-теоретичну обґрунтованість прийняття рішень стосовно перспектив інноваційного розвитку підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 рр.) «Шляхом Європейської інтеграції» / Авт. кол. А.С. Гальчинський, В.М. Гесець та ін.: Нац. ін-т. страт. дослідж. Ін-т. екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
2. Александрова В. П. Скрипниченко М. І. Федулова Л. І. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України // Економіка та прогнозування – 2007 - № 2. – С. 9 - 26.
3. Алексеев І.В., Ольшанська М.В. Маркетинг інноваційних трансформацій підприємств // Вісник НУ «Львівська політехніка». Вип. № 526. Логістика. - Львів. - 2005. - С.3-7.
4. Л. Водачек, О. Водачкова. Стратегія управління інноваціями на підприємстві. М: Економіка, 1989.
5. М. В. Вольнікіна. Правовая суцність терміна «Інновація» //Інновації, № 1, 2006.
6. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гесця. - К.: Ін-т екон. прогнозув.; Фенікс, 2003. - 1008 с
7. Иванцов П. И. Инновационная деятельность в агробизнесе: теория и практика: учеб. пособие. Минск.:Акад. упр. при Президенте Республики Беларусь, 2006.
8. Инновационная экономика: 2-е изд., испр. и доп. М.:Наука, 2004.
9. Князь О.В., Андріанов Ю.А. Оцінювання інноваційного потенціалу підприємства // Регіональна економіка, 2007. - №3. – С. 219-227.
10. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 2003. - 504 с.
11. Г. А. Краюхин, Л. Ф. Шабайкова. Закономерности и тенденции инновационными процессами». СПб.: СПбГИЭА, 1995.
12. Контролювання та регулювання економічного розвитку підприємства: проблеми, методологічні та прикладні аспекти: Монографія / Кузьмін О.Є., Князь С.В., Шпак Н.О., Новицький В.А. — Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. - 148 с
13. Кузьмін О.Є., Князь С.В., Вівчар О.Й., Мельник Л.І. Активізування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств: Монографія / За наук, ред. проф., д.е.н. О.Є. Кузьміна. - Стрий: ТзОВ «Укрпол», 2005. - 250 с

14. *Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Пер. с пол. – Москва.: Статистика, 1980. – 152 с.*
15. *Черкесова Т.І. Особливості інноваційного відтворення потенціалу підприємства // Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики: 36. тез доп. Міжн. наук.-практ. конф., 11-13 травня 2006 р. - Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка». - 2006. - С 558-559.*
16. *Шамина Л.К. Инновационный потенциал предприятия // Инновации, 2007. - №9 (107). – С. 58-60*
17. *Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва: Прогресс, 2002.*